

FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF CIVIL PROCEDURE

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Olena Perunova¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-499-3-21>

Abstract. The principles of civil procedure represent fundamental (foundational) tenets, some of which facilitate the administration of justice by the court while granting legal, lawful opportunities to other participants in the judicial process. These principles impact the formation and implementation of the procedural framework and its content, as they constitute essential guidelines that enable participants in civil proceedings to carry out specific legal actions. The principle of timeliness is reflected in the court's deliberations on a specific case, reaching a final decision, and exercising specific legal actions by this authority, which ultimately leads to a particular outcome in civil proceedings. **The purpose** it is established that each procedural action taken by participants in the trial is characterized by a specific sequence and staged progression, structured based on civil legislation, which sets out certain procedural stages. This requires adherence to the fundamental principles of civil procedure. Timeliness, as one of the main objectives of civil proceedings, affects all participants, placing them within a framework of accountability to the law and the outcome of the case. **Methodology** it is based on a formulated and substantiated understanding of the principles and foundations of civil procedure, which constitute an integral part through which the procedural form and content of civil proceedings are established. **Results** research has shown that the principles of civil procedure represent core tenets that are interdependent and influence both the procedural form and content of civil proceedings. The staged progression of a civil case depends on the procedural actions taken by participants in adherence to

¹ Candidate of Juridical Sciences,
Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Accounting and Auditing
Kharkiv National Automobile and Highway University, Ukraine

these principles, directly aligning with their legal interests in resolving the case. The importance of timeliness can be described using several key characteristics consistency, perfection, appropriateness, necessity, and an understanding of deadlines in performing certain procedural actions. It also includes accountability for the quality and understanding of procedural actions and their significance to the outcome. **Practical implications** the procedural form and its content are interdependent on the integrity and adherence to the principles of civil procedure, as this characterizes and individualizes the understanding and application of legal norms in the resolution and examination of civil cases. The court, taking into account the rights and freedoms of participants in the judicial process and their claims, must respond promptly to the legal motions presented, ensuring thoroughness, stability of the evidentiary base, and an understanding of the necessity for specific procedural actions in each case. **Value/originality** the interdependence of the fundamental principles of civil procedure, as outlined by new legislation, determines their impact on the procedural form of civil proceedings. These principles shape the actions of participants in the civil process to some extent, defining the content of modern judicial practice in the examination and resolution of civil cases by the court.

1. Вступ

Цивільне судочинство представляє собою складну систему процесуальних дій учасниками судового процесу, яким притаманні використання багатогранної кількості цивільних принципів і засад цивільного процесу, що представляють собою головну нормативну «основу» для розгляду і вирішення цивільної справи.

Цивільне судочинство – це процесуальний порядок здійснення справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [1, с. 20].

Реформування та сучасність судової системи, України, як правило змінило правові підходи до використання головних засад цивільного процесуального права, з'явилися нові характерні ознаки цього правового явища, помінялися деякі погляди на розуміння і значення цих

принципів, що в свою чергу потребують нового наукового аналізу в огляді на них.

Багато вчених–юристів за весь цей час, особливо при набутті незалежності України, приділяли вагомому увагу питанню і розумінню принципів, їх впливу на цивільний процес, а саме: Кройтор В.А., Мамницький Ю.В., Штефан О.О., Юдельсон К.С., Чечина Н.О., Андрушко А.В. і багато інших.

Але, можна сказати і досі залишаються актуальними деякі питання пов'язані з розглядом принципів цивільного права, так наприклад за останній час у ЦПК України з'явився такі принципи, як: пропорційності; принцип обов'язковості судового рішення; розумність строків розгляду справи судом; повне фіксування технічними засобами (ведення судової справи дистанційно).

Метою цієї роботи є можливість розкрити взаємозалежність основних засад цивільного судочинства згідно нового законодавства, визначити їх вплив на процесуальну форму цивільного судочинства, тому, що вони деяким чином формують характер дій сучасників цивільного процесу, зазначають зміст сучасного судочинства з розгляду і вирішенні судом цивільних справ.

Процесуальна форма цивільного судочинства, її стадійність характеризується конкретно процесуальною дією учасників цивільного процесу, які повинні дотримуватися головних засад процесу, від того вони, так чи інакше впливають, як основа на здійснення конкретних процесуальних дій зі справи.

Отже, можна визначити, що всі принципи уявляють собою певну взаємозалежну систему правових приписів, які повинні превальювати над всіма іншими діями учасників судового процесу, тому, що є фундаментальними в своїй основі для сучасності ведення судової справи, один принцип тягне за собою використання іншого, причому, можна зазначити, що без деяких ми взагалі не можемо розглядати вирішення цивільної справи по суті, наприклад принцип змагальності (збирання даних про фактичні обставини справи).

Головним науковим завданням є оцінка та розгляд цих принципів під призмою сьогодення, розгляд характерних ознак їх оцінка можливої наукової перспективи, їх розвиток, що дає змогу оцінити майбутню зміну і орієнтацію змін у використанні розуміння самої цивільної

процесуальної форми цивільного процесу. В будь-якому випадку ЦПК України у своїх правових нормах зазначає ці фундаментальні риси, без яких не може бути здійснена ні одна процесуальна дія учасниками судового розгляду, існуючи, вони тим самим зазначають та розмежовують хід самої стадійності цивільного перегляду справи.

2. Принципи цивільного процесу, їх взаємозалежність

Стаття 2 ЦПК України в своєму змісті має практичне застосування головних принципів цивільного судочинства, без яких сьогодні не можливо уявляти ведення самого цивільного процесу, а саме його практичне застосування, що є переконливим аргументом для цінності цього надбання цивілістичною історією походження.

Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватися завданнями цивільного судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі. Основними завданнями (принципами) цивільного судочинства є: верховенство права; повага до честі і гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом; гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; змагальність сторін; диспозитивність; пропорційність; обов'язковість судового рішення; забезпечення права на апеляційний перегляд справа; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом; розумність строків розгляду справи судом; неприпустимість зловживання процесуальним правом; відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення [2, с. 6].

Визначимо, що сам цивільний процес, його процесуальна форма – є результатом сформованого правового історичного минулого на основі фундаменту виникнення такого явища, як римське право, яке ще тоді зазначало деякі характерні ознаки ведення судової справи, відносно певних історичних періодів, що зазначаються у юридичній літературі.

Отже, найпоширенішою інформацією про історичне походження і зазначення таких періодів при виникненні цивільного права і розгляду цивільних спорів, характерних для того часу є, а саме:

I. *Передкласичний період (753–17 р. до н.е.)*. Де характерними ознаками була релігійна, обрядова форма судочинства; консервативність; строгий формалізм; примітивна кодифікація (Закони XII таблиць); злиття культових, моральних і правових норм; нерозвиненість правових інститутів; строгість закону й суворість покарання; закони приймаються на народних зборах; специфічний інститут батьківської влади (з правом життя й смерті); застосування норм права тільки щодо римських громадян (цивільне право); легесакційне судочинство.

II. *Класичний період (17 р. н.е. – 212 р.)* – ведення формального процесу; едикт Каракали про рівні права перегринів і квіритів, злиття цивільного й права народів. Ознаки періоду : відхід від формалізму (важливо було слідкувати не букві, а духу закону); поява преторського права; батьківська влада слабшає, з'являється явище емансипації (звільнення); право обслуговує класовий рабовласницький лад; магістрати та юристи адаптують право до нових суспільно-економічних відносин; виникає регулярна юриспруденція; з'являються адвокатура та нотаріат; формулярне судочинство.

III. *Посткласичний період (212 – 565 рр.)* – скасування формального й введення екстраординарного процесу; кодифікація Юстиніана. Ознаки періоду: складання єдиної системи римського права; поява перших неофіційних кодексів; законом уважається воля імператора; основні продуктивні сили вже не раби, а вільні й напіввільні категорії населення; наростають протиріччя між двома правовими порядками – старим і новим (імператорським законодавством). З'являється потреба в офіційній кодифікації, екстраординарне судочинство [3, с. 10–11].

Аналізуючи ці історичні періоди виникнення самого цивільного судочинства, слід зазначити, що вже тоді існували такі принципи, як наприклад принцип змагання, який розкривався в понятті вимагання; захищення; суддя розглядав справу по суті; було забезпечення уже в той час виконання судового рішення.

Таке досить далеке звернення до цивільного процесу римського права та звернення до нашої сучасності свідчить лише про їх необхідність і вплив на регулювання цивільних процесуальних правовідносин у той період, який цього потребував, які повинні були бути застосовані при розгляді цивільної справи учасниками судового процесу.

Вважаємо, що їх виникнення було конкретизовано загальною нормативною необхідністю узагальнити певний процес, надати йому законні правила поведінки і відношення до процесуальної форми його суб'єктами, самі принципи ми використовуємо, безпосередньо, як певні нормативні правила, що дозволять підходити з розумінням походження і функціонування, а також регулювання цих правовідносин.

Від того, можна зауважити і підкреслити той факт, що всі учасники судового розгляду повинні дотримуватися таких принципів і надавати їм дієвість, тому, якщо ми не використовуємо деякий принцип ми не можемо казати про його необхідність і *стабільність прийнятих судом рішень*.

Отже, візьмемо такий принцип, як *верховенство права*, використання його звучить і повинно діяти на практиці, як виключне дотримання законів і норм права і перш за все з боку суд. Цей принцип можна оцінити в якості загального панування розуміння справедливості, свободи, рівності усіх громадян, що звертаються до суду за захистом і вирішенням оспорюваних прав і свобод. Без нього взагалі ми не можемо говорити про пріоритетність прав людини і громадянина, він дає можливість реалізувати всі можливості, які сьогодні надаються судовою системою України для розгляду і вирішення справи, а також винесення законного і обґрунтованого рішення і, якщо є необхідність з подальшим переглядом в апеляції та касації. Закон – є і повинен бути основним орієнтиром у правовій визначеності при здійсненні певних процесуальних дій учасниками судового процесу, що дає правову гарантію здійснення і дотримання головних засад цивільної процесуальної форми цивільного процесу.

Повага до честі і гідності, рівність всіх учасників судового процесу перед законом та судом. Виникнення цього принципу, є вкрай необхідним, оскільки визначає процесуальну рівноправність сторін, з боку суду надаються рівні права і обов'язки, можливість в позиції рівноваги захищатися, надавати юридичні факти по справі на рівних правах, роботи зауваження, вивчати справу. Цивільне судочинства зазначаючи такий принцип, каже про рівність, про однакове ставлення суду у можливості довести свою правоту. В свою чергу, це не повинно зменшувати поваги до самого суду у здійсненні його правової діяльності, але він теж є учасником цивільних правовідносин.

Гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Сьогодні цей принцип потребує більш ретельного обговорення, оскільки знаходиться на певному розмежуванні не сприйняття, завдяки використанню розгляду судових справ в дистанційному режимі. Так, ст. 7 ЦПК України зазначає, що сьогодні кожна особа може бути присутньою у судовому засіданні. Від особи, яка бажає бути присутньою у судовому засіданні, забороняється вимагати будь-які документи, крім документів, що посвідчує особу.

Розглядаючи справу дистанційно, завдяки Єдиної Судовій Системі, це не дає можливості зайти на конференцію учасникам, які бажають бути присутніми у «залі судового слухання», тому вважаємо, що ця стаття зараз не охоплює в повному обсязі розуміння гласності і відкритості судового процесу.

Окрім цього гласність судового процесу повинна сприяти відкритості усіх матеріалів справи для осіб, які беруть участь у справі, обов'язкове їх інформування про час і місце судового засідання і виконання окремих процесуальних дій.

Без відкритості доступу до судових засідань про довіру до суду не може бути й мови [4, с. 190–191].

Вважаємо, що буде доцільно, такий принцип, як фіксування технічними засобами, залишити окремо від гласності та відкритості цивільного процесу, тому, що сьогодні новітні інформаційні технології достатньо мають фундаментальне значення для ведення судового процесу і можливо на далі будуть мати новітні правила по їх використанню у веденні судової справи, що потребує окремого законодавчого закріплення у нормі цивільного судочинства.

Змагальність сторін – є характерною можливістю, яка надається судом учасникам судового процесу для досягнення об'єктивної істини, умова довести правоту однієї із сторін.

Здається, вона є одною із тих поважних принципів за вдяки яких ми можемо аналізувати і приходити до вирішення цивільної справи по суті, ця ознака є вагомою по своєму значенню для змісту цивільної процесуальної форми, надаючи рівні можливості реалізації свого захисту та доведення своєї правоти. В процесі вирішення спору, сторони надають свої юридичні факти, а суд оцінює, вивчає їх, що дає

можливість зробити висновок про порушення матеріального і процесуального права у конкретному випадку.

Змагальність сторін характеризується активними діями і правовою зацікавленістю суду при досягненні істини, що проявляється в досягненні і визначенні об'єктивної істини при винесення законного і обґрунтованого рішення, принцип змагальності можна віднести до певної гарантії здійснення правосуддя. Суд повинен сприяти всебічному і повному з'ясуванню обставин справи.

Принцип диспозитивності, покладає на суд обов'язки розглядати тільки ті питання, про рішення яких його вимагають сторони зі справи і дає можливість учасникам судового процесу вільно розпоряджатися матеріалами, що фігурують у процесі. Тобто, цей принцип дає можливість сторонам самим визначати можливості і межі розгляду і проявляється у застосуванні їх волі, яка надається цивільним змістом судочинства.

Цей принцип полягає у можливості заінтересованих осіб, які беруть участь у справі, вільно здійснювати свої права, розпоряджатися ними, виконуючи процесуальні дії, спрямовані на порушення, розвиток і припинення справи по суті. Кожна особа, яка звернулася за судовим захистом, розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд, не порушуючи при цьому прав і охоронюваних законом інтересів інших осіб [1, с. 17].

Принцип пропорційності, цей принцип виник у ЦПК України зовсім не давно, але це не унеможливило його значення, він встановлює порядок здійснення провадження у справі, а саме яка головна мета цивільного судочинства, встановлює баланс між процесуальним та матеріальним правом; установлює для суду розуміння складності судового процесу; ціну позову; значення розгляду справи для сторін; визначає час який буде необхідним для вчинення тих чи інших дій; яким буде розмір судових витрат пов'язаних з відповідними процесуальними діями.

Отже, можна зауважити, що цей принцип деяким чином в своїй основі несе зрозумілість і ясність при здійсненні деяких процесуальних дій, особливо на стадії розгляду цивільної справи.

Обов'язковість судового рішення. Стаття 1291 Конституції України встановлює, що суд ухвалює рішення іменем України. Судове

рішення є обов'язковим для виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному судовому порядку.

Тобто обов'язковість судового рішення можна зв'язати з розумінням його законності і проголошення судом: воно має індивідуальне значення; це офіційний акт-документ, який виражає волю держави і який приймається компетентними органами; воно викликає певні юридичні наслідки індивідуального характеру, є кінцевою ланкою у певному юридичному складі; є приписом суду на засаді загальних норм індивідуально визначати міру можливої і обов'язкової поведінки для конкретних осіб; є зовнішнім формальним закріпленням результату правозастосування з кожної цивільної справи; воно повинно відповідати закріпленям у цивільному процесуальному законодавстві вимогам.

Законність означає, що постановлене судове рішення повинно строго відповідати тим правовим нормам, на основі яких воно постановлене і прийняте. Помилка з боку суду, як правило, приводить до скасування судового рішення як незаконного та необґрунтованого. Тому дуже важливим буде для суду правильне визначення правової норми, яка регулює спірні відносини, а у необхідних випадках – і усієї сукупності правових норм.

Регулюючи правовідносини за допомогою правових норм, суд є утіленням влади, за допомогою якої судове рішення набуває законної сили. Вважаємо, що законна сила судового рішення проявляє себе як авторитет судової влади та наділяє відповідний акт такими характеристиками властивостями, як обов'язковість, винятковість, преюдиціальність та здійснимість (виконання).

Забезпечення права на апеляційний перегляд справи.

Право апеляційного оскарження рішення суду першої інстанції шляхом подання апеляційної скарги – це надана законом можливість на порушення функціональної діяльності суду апеляційної інстанції на новий (повторний) розгляд цивільної справи і перевірку постановлених по ній рішень і ухвал на відповідність їх вимогам законності і обґрунтованості.

Розглядаючи справу в апеляційному порядку, суд перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги та вимог, заявлених у суді першої інстанції. Апеляційний суд досліджує докази, які судом першої інстанції були

дослідженні з порушенням встановленого порядку або в дослідженні яких було неправомірно відмовлено, а також нові докази, неподання яких до суду першої інстанції було зумовлено поважними причинами. Апеляційний суд не обмежений доводами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення. Якщо поза увагою доводів апеляційної скарги залишилась очевидна незаконність або необґрунтованість рішення суду першої інстанції у справах окремого провадження, апеляційний суд перевіряє справу в повному обсязі.

Отже, цей принцип уявляє собою гарантіє захисту прав і законних інтересів учасників судового процесу, дає можливість проаналізувати увесь до того хід судової справи і можливі помилки, які могли відбутися у ході ведення і винесення судового рішення.

Забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом.

Можливість перевірки законності судових рішень не лише в апеляційному, а й у касаційному порядку є додатковою гарантією захисту суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів громадян, юридичних осіб і держави. Завданням суду касаційної інстанції є забезпечення суворого й неухильного додержання судами норм матеріального і процесуального права, однакового та правильного застосування законодавства.

Підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права; право на оскарження судових рішень у касаційному порядку не залежить від ціни і підстави позову (заяви), від розміру суми, належної до стягнення відповідно до рішення місцевого чи апеляційного суду; прийняті судом касаційної інстанції рішення або ухвали оскарженню не підлягають.

Звернення до суду за захистом порушеного чи оспорюваного права або охоронюваного законом інтересу повинно бути відображено у формі та змісті касаційної скарги і подано до суду у письмовій формі.

Подання касаційної скарги – це один із основних способів оскарження судових ухвал і рішень, які набрали чинності, в суді вищої інстанції (касаційному суді).

Касаційна скарга є одним із основних документів у перегляді цивільної справи судом вищої інстанції, що дозволяє вести процес цілеспрямовано, звиряти процесуальні дії суду першої інстанції з діями суду другої інстанції, вирішувати питання про скасування рішення і передачу справи на новий розгляд, або зміни судового рішення повністю чи частково.

Отже, цей принцип дозволяє звернутися до касаційного суду з можливістю перевірки вірності застосування закону, дотримання процесуальних норм, це є важливим, оскільки це допоможе виправити можливі помилки з боку апеляційного суду, уявляє собою певну гарантію касаційного оскарження.

Розумність строків розгляду справи судом.

Цей принцип, сприяє дотриманню судами строків, які є зазначеними у ЦПК України і дають оцінити поважність і хід судової справи у певному розумному часовому полі. У даному випадку суд виступає у якості учасника судового процесу, який безпосередньо є відповідальним за дотримання цього часового періоду, як наприклад подача переробленої позовної заяви, звернення до апеляційного суду, касаційного суду і т. д.

Він вказує на розумність виконання учасниками судового процесу певних процесуальних рій в контексті процесуальної форми цивільного судочинства. А для суду бажаною необхідністю провести судовий розгляд і винесення судового рішення чи постанови у скорочений час.

Неприпустимість зловживання процесуальним правом.

Цей принцип характеризує той момент, коли учасник судового процесу, сторона, протиправно, неналежним чином виконує процесуальні права і обов'язки, які на нього покладені законодавством і судом.

Відповідно до законодавства, залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами наступні дії:

1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав, заява завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, що спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення;

2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями;

3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмету спору або у спорі, який має очевидно штучний характер;

4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою;

5) укладання мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі.

Суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У випадку зловживання процесуальними правами учасникам судового процесу суд застосовує до нього заходи, передбачені ЦПК (ст. 143 ЦПК України – заходи процесуального примусу), а також встановлені міри відповідальності (судовий штраф, відшкодування збитків, відшкодування моральної шкоди, відшкодування усіх судових витрат у справі).

Таким чином, законодавство визначає чіткі критерії заборони зловживання процесуальними правами, що в свою чергу повинно працювати на ефективність цивільного розгляду і не на затягування цивільного процесу.

Відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення.

Так склалося, що судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи пропорційно розміру задоволених позовних вимог. Інші судові витрати, пов'язані з розглядом справи, покладаються: у разі задоволення позову – на позивача; у разі часткового задоволення позову – на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Таким чином, розглядаючи і аналізуючи розуміння принципів цивільного судочинства слід підкреслити їх поважне правове закріплення в законодавстві України на сучасному розвитку цивільного законодавства, звертаючи нашу увагу на те, що історично фундамен-

тальна кількість із них існувала вже задовго до визначенні багатьох правових інститутів, і вже тоді у римські часи зазначала їх головні засади. Сьогодні ми маємо більш відредатовану в правовому розумінні форму їх застосування, що з певною можливістю дає нам розглядати і використовувати їх в контексті конкретної правової системи з нормами права, які є притаманними для них і дають можливість учасникам судової справи безпосередньо орієнтуватися на здійснення певних процесуальних дій на основі цих цивільних засад, причому, порушення їх, безперечно може привести до якоїсь невизначеності по справі, що може негативно вплинути на винесене судове рішення, чи його перегляд.

Вважаємо, що можливо погодитися з тим фактом, що деякі з цих принципів уявляють собою основоположні (фундаментальні засади), а деякі допомагають здійснювати правосуддя судом і передоставляють правові, законні можливості іншим учасникам судового процесу. Не виключенням залишається той факт, що можливо теоретична основа цих саме загальних принципів, може бути змінена під певним гнітом майбутніх правових та законодавчих поглядів, або переорієнтацією цивільного процесуального права по його формі на основі якої він діє, не виключаємо той факт, що може відбутися певна інтеграція правової системи з Європейським союзом, що може призвести до певних нормативних зміни.

Але, на цей час можна з повною впевненістю зазначити, що в будь-якому випадку принципи цивільного судочинства впливають на здійснення і реалізацію цивільної процесуальної форми її змісту, оскільки уявляють собою основоположні засади, що дають можливість учасникам судового процесу здійснювати певні правові дії. Кожна процесуальна дія учасників судового розгляду характеризується певною послідовністю, стадійністю руху його дій, це структурування відбувається на основі цивільного законодавства, яке зазначає в своїх нормах певний стадійний рух, а значить він повинен дотримуватися обов'язкового використання головних засад цивільного судочинства.

Тому з повною впевненістю можна сказати про те, сама процесуальна форма її зміст, взаємозалежна від достовірності та дотримання принципів цивільного судочинства, бо це характеризує її, робить індивідуальними в розумінні і застосуванні норм права при вирішенні та

розгляді справи, так наприклад принцип диспозитивності дає можливість самим учасникам приймати рішення, самим по тим питанням, які їх турбують, вимагати від суду вирішення справи, обґрунтовувати їх, ці характерні риси визначають на майбутнє сам зміст судової справи її законодавчі, процесуальні характеристики матеріального та процесуального права.

Таким чином, принципи цивільного судочинства уявляють собою такі головні засади, які мають взаємозалежність між собою, а також впливають на процесуальну форму і зміст цивільного судочинства. Стадійність руху цивільної справи так, чи інакше залежить від процесуальних дій, які учасники судового процесу здійснюють з дотримання принципів цивільного судочинства, що безпосередньо входить до їх правового інтересу при вирішенні справи. Процесуальна форма сприяє послідовності і системі тих дій, які складають судочинство та стадії цивільного процесу, що в будь-якому випадку не може здійснити без головних принципів цивільного процесуального права.

3. Своєчасність, як необхідність для цивільного судочинства

Сьогодення держави вимагає зависокої концентрації і сприйняття зовсім нового відношення і розуміння до різноманітних процесів, які відбуваються у українському суспільстві і всесвіті, це стосується також і правових питань і не виключенням є цивільне судочинство, яке постійно проходить певні етапи трансформації і законодавчі зміни, та це й зрозуміло, тому, що спочатку була незалежність України, яка потребувала нового погляду і впливу на реформування судової системи і законодавчої бази держави, а останнім часом все більше, особливо в стані війни ми звертаємося до ведення судового процесу дистанційно, чому є підтвердження у вигляді прийняття Закону «Про Єдину Електронну судову систему».

Звернемо нашу увагу на те, що ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК України) зазначає завдання та основні засади цивільного судочинства. Де завданнями цивільного судочинства є *справедливий, неупереджений та своєчасний* розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Основними завданнями

ЦПК України зазначає: верховенство права; повага до честі і гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судома; гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; змагальність сторін; диспозитивність; пропорційність; обов'язковість судового рішення; забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом; розумність строків розгляду справи судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення [2, с. 7].

Отже, ця норма права у своєму правовому розумінню та формі викладення підкреслює і закріплює важливість застосування головних принципів цивільного судочинства, що в свою чергу дає можливість суду опиратися при з'ясуванні обставин справи, вирішення та винесення судового рішення на ці характерні ознаки цивільного процесу, без яких він не може відбутися і уявляють собою законні постулати для суду і судової системи в цілому, тобто є певними орієнтирами без яких судовий розгляд є не законним, тим який буде для учасників цивільного судочинства порушуючим їх права і свободи.

Вважаємо, що суд як специфічний учасник судового процесу повинен сприяти і забезпечувати ефективне, законне, обґрунтоване вирішення судової справи, він є тим органом на який покладені дуже відповідальні зобов'язання по захисту прав і законних інтересів громадян. Суд повинен здійснювати певні процесуальні дії, причому доцільно, в той самий момент, якого пострибує вирішення самої справи, а також загальна процесуальна форма судочинства. Виходячи з цього можна орієнтуватися на те, що *своєчасність* – це певна можливість для суду, яка набуває значення доцільності і обов'язковості у вирішенні поставлених вимог перед судом і іншими учасниками судового процесу, як умова скорішого забезпечення розгляду справи.

Тому, вважаємо досі актуальним залишається питання розгляду своєчасності і її впливу на учасників судового процесу, оскільки рішення суду по справі безумовно впливатимуть на їх дії, а також на результат судового рішення, його обґрунтованість і законність – це все здається нам доцільним, що має сучасне значення для цивільної процесуальної форми та дій суб'єктів цивільного процесу.

Вона відображає розумність і сконцентрованість питань їх вирішення, правову оцінку суду на докази та певні питання при розгляді справи і остаточно винесення самої судової постанови. Послідовний розгляд і вирішення справи забезпечує оперативність цивільного судочинства, це не дозволяє затягувати процес і слугує важливою гарантією реалізації права на судовий захист, суд у цьому випадку представляє собою владний орган, якому надається законодавче право керувати самим ходом цивільного судочинства.

Приймемо такі міркування, що на цей час сформовані деякі уявлення і розуміння по відношенню до поняття своєчасності в контексті використання судом у цивільному судочинстві, їх зазначають вчені – юристи, теоретики, серед них, слід зазначити: Дяченко С.В., Васильєва С.В., Гусарова К.В., Коханська М.Л.

Так, у своїй праці Дяченко С.В. звертає увагу на аналогію розуміння своєчасності з таким принципом, як принцип концентрації, який до речі теж розглядається в розумінні теоретичних поглядів і не є зазначеним у законодавстві. Автор вказує на те, що переш за все зробити акцент потрібно на збори доказового матеріалу зі спору, тобто надання суду першої інстанції доказів в обсязі, необхідному для правильного і своєчасного розгляду та вирішення справи у визначений законом строк. Реалізація даного принципу і забезпечує своєчасний та справедливий розгляд цивільних справ [5, с. 134].

Васильєв С.В. зазначає своєчасність, як характерну ознаку при вирішенні справи цивільним судом, і вказує на встановлені цивільним процесуальним законом строки. У ЦПК України встановлена система строків, що включає, перш за все, строки для дії, що здійснюються самим судом або суддею, і строки реалізації учасниками процесу своїх процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків. Перша група строків завжди встановлюється законом і розповсюджується на весь комплекс процесуальних дій, що здійснюються на різних стадіях судочинства. Друга група строків встановлюється не тільки законом, але і в деяких випадках судом [6, с. 14].

Більш сучасний та поширений погляд у своїй праці представив Гусаров К.В., науковець вважає, що загальновизнані принципи і норми міжнародного права як принципи цивільного судочинства є основоположними імперативними нормами міжнародного права. відхилення

від яких є неприпустимим. Вони мають наднаціональний характер, закріплюються у нормах міжнародного права і мають застосування субсідарно на рівні національного правопорядку під час здійснення правосуддя у цивільних справах. Але розглядаючи ці питання, Гусарова К.В., не бере до уваги розгляд своєчасності, як одну з головних задач цивільного судочинства [7, с. 22].

У своїй статті Коханська М.Л. зазначає такий принцип, як *процесуальна економія*, яка є спрямованою на забезпечення виконання завдання своєчасності та доцільності вибору процесуальних засобів, які спрямовані на оптимізацію процедури з розгляду справи, економію матеріальних витрат суб'єктів процесу. Враховуючи варіанти співвідношення часу, процесуальних засобів, які спрямовані на оптимізацію процедури з розгляду справ, економію матеріальних витрат, справедливим щодо змісту цього поняття буде говорити про їх оптимальне співвідношення, а не про економію у буквальному значенні слова. Автор вважає, що відповідно до чинного законодавства процесуальна економія відображається через вимоги своєчасності та доступності судочинства (простота процесуальних засобів, оптимальна вартість процесу, врахування інтересів бідних верств населення тощо), що за умови дотримання всіма суб'єктами процесу цивільної процесуальної форми. Недопустимості зловживання правами, неупередженості суду у здійсненні судочинства та застосування дискреційних повноважень забезпечує ефективність судочинства [8, с. 14–16].

Таким чином, слід підкреслити той факт, що певні класичні підходи і стандарти сприйняття залишаються незмінними у правовій системі при застосування загальних принципів цивільного судочинства, це підкреслюють нам багато авторів – теоретиків, юристів, і не тільки тих кого ми сьогодні переглянули, але зазначимо, що реформування сучасної судової системи, цифровізація та інтеграція у міжнародний простір по захисту прав і свобод людини і громадянина спонукає нас все більше звертати увагу на ці зміни, і тому дозвольте зробити певні резюме відносно деяких міркувань стосовно своєчасності і її значення для цивільного судочинства та його процесуальної форми і змісту.

Само по собі *поняття своєчасності* – це властивість того, що відбувається, здійснюється у належний час; що відповідає потребам, вимогам моменту: доречності, актуальності розглядаємого питання

чи конкретної дії. Закон є первісним джерелом, на яке потрібен орієнтуватися суду з винесенням судових ухвал та постанов при розгляді справи, це безумовно повинно бути правильна оцінка, обґрунтування, законності, розуміння правових процесів, які можуть виникнути при ході розгляду судової справи, а головне це вірно прийняті рішення по конкретному спірному випадку. Від того суд – є унікальним суб'єктом для процесуального судочинства, який сьогодні є специфічним і від якого залежить багато питань в оцінці і реалізації захисту громадян України.

Визначимо, той факт, що своєчасність, як завдання цивільного процесу є більш об'ємним і поважним, ніж чим здається на перший погляд. Тому автори – теоретики, науковці всі по різному розуміють це завдання процесу. Одні вважають і бачать його лише тільки у вигляді застосування строків, які використовуються у судочинстві, інші, як елемент концентрації цивільного процесу, треті, як певну процесуальну економію, яка може бути застосована у суді, четверті, як застосування судом своєчасно необхідних юридичних фактів, доказів на суді.

Нам же здається, що *своєчасність – це про все і разом*. І ще дуже важливе припущення, завдання своєчасності розкривається в реалізації міркувань суду з конкретної справи його остаточного рішення, застосування саме цим органом характерних правових дій приводить до конкретного результату і тут, якщо виникають питання про не своєчасність дій, затримки у прийнятті характерних питань по справі, чи маленької доказової бази і т. д., ці питання можна задати лише до суду, як специфічного учасника цього процесу. Тому своєчасність потрібно розцінювати, як не лише завдання цивільного судочинства, а як *правову вимогу застосування*, яка до речі перитинаєція з розумінням загальної процесуальної форми і змісту цивільного судочинства, тому, що саме вона відповідає за стадійний рух, а цей рух повинен бути своєчасним і відповідати матеріальним і процесуальним вимогам процесу.

Давайте також звернемо увагу на те, чи тільки від суду залежать певні правові дії, такі, як наприклад подача позовної заяви, надання експертизи, прихід до залу судового засідання свідка і т. д., ні не всі, тому ми можемо з певною визначеністю казати лише про можливість керування і ведення судового процесу судом, коли суду надають таку можливість інші задіяні учасники судового розгляду.

Таким чином, значення своєчасності розкривається, на нашу думку в **правовому обґрунтуванні**, що зазначено законодавчо і відповідальність більшою мірою за керування всіма діями несе суд, але і інші учасники судового процесу теж не менш повинні його не затягувати, але це теж в їх інтересах, а як умова скоріше, своєчасно здійснювати процесуальні дії, які є необхідними для розрішення спору та винесення законного і обґрунтованого судового рішення зі справи.

Хотілося б також звернути особливу увагу на організацію електронного суду у цивільному судочинстві, робота якого зазначена безперечно законодавством, але характеризується певним переходом до новітніх інформаційних технологій, удосконалення правозастосовної практики та жаданого його прискорення при вирішенні спору.

Так, у своїй статті доктор юридичних наук, професор М.М. Ясинок та доцент Ю.О. Котвяковський вказують на те, що повільне судочинство, з порушенням процесуальних строків розгляду цивільних справ та ухвалення судових рішень, спричиняє цілу низку негативних наслідків, що безумовно, викликає певну недовіру суспільства до судової системи України. а також підриває авторитет нашої держави на міжнародному рівні. Саме тому особливі уваги потребує вивчення новітніх механізмів, що дозволяють прискорити здійснення судочинства. Зокрема функціонування електронного суду як засобу забезпечення ефективності та доступності правосуддя для громадян [9, с. 36].

І дійсно, новітні технологія дозволяють сьогодні це зробити, полегшити і скоротити час звернення до суду позивача, позивач лише повинен розумітися на використанні Інтернету та на правове розуміння викладення у позовній заяві матеріальних та процесуальних вимог до суду, аргументувати їх, вчасно приєднатися до конференції – засідання суду.

Таким чином, перехід до цифрових технологій спрощує цивільне судочинство, його ведення, його прискорення, доступність, однак ми також вважаємо, що це питання своєчасності має дві сторони однієї медалі, тому, що не зважаючи на певні плюси, все ж таки своєчасність це ще про доцільність і необхідність пройти певний етап (стадію) у цивільному процесі, тому поруч з тим, що вона прискорює певні дії, також можливо їх сповільнити, якщо це необхідно для з'ясування певних обставин, тобто отримати більш якісний результат процесу,

його з'ясування досконалості, за яку несе відповідальність суд, наприклад зібрати докази, чи визвати нового свідка і т.д..

Тому, своєчасність набуває двоякого значення для цивільної справи, вона в одно час повинна відповідати стадійному руху справи та діям учасників процесу, які повинні бути обґрунтованими та необхідними для досягнення істини і представлення суду, а з іншого боку суд сам вирішує прискорити процес чи сповільнити, тому, що може бути не вирішена низка питань зі справи. Також не потрібно забувати про строки, в рамках яких повинні діяти учасники судового процесу, вони повинні збалансовані та відповідати ЦПК України.

Значення цього завдання цивільного процесу розкривається для суду в її різноманітності поставлених питань, вміння суду розібратися і керувати процесом і його учасниками. Передбачаючи позитивне рішення спірного питання, законне та обґрунтоване, яке дозволяє не затягувати процесуальні дії і винесення самої судової постанови, яка буде різнитися по своєму матеріальному і процесуальному змісті між іншими справами.

Суд також має за увагу права та свободи учасників судового процесу, їх вимоги і своєчасно повинен відреагувати на поставлені перед ним правові рухи розгляду справи, досконалості та до сталості доказової бази, розуміння необхідності для розгляду конкретних процесуальних дій. Підкреслимо, що все це повинно бути бездоганним і відповідати покладеним строкам, які є фіксованими і зазначеними у законодавстві.

Таким чином, своєчасність її значення можна охарактеризувати, виходячи з всього переглянутого деякими характерними епітетами – це узгодженість, досконалисть, доцільність, необхідність і розуміння строків при виконанні певних процесуальних дій, відповідальність за дотримання ведення процесуальних дій їх якість і розуміння значення для результату. Своєчасність, як одне з головних завдань цивільного судочинства впливає на всіх учасників розгляду, ставить їх в рамки відповідальності перед законом та результатом розгляду справи.

4. Висновки

Принципи цивільного судочинства уявляють собою такі головні засади, які мають взаємозалежність між собою, а також впливають на процесуальну форму і зміст цивільного судочинства. Стадійність руху цивільної справи так, чи інакше залежить від процесуальних дій,

які учасники судового процесу здійснюють з дотримання принципів цивільного судочинства, що безпосередньо входить до їх правового інтересу при вирішенні справи. Процесуальна форма сприяє послідовності і системі тих дій, які складають судочинство та стадії цивільного процесу, що в будь-якому випадку не може здійснити без головних принципів цивільного процесуального права.

Вважаємо, що перехід до цифрових технологій спрощує цивільне судочинство, його ведення, його прискорення, доступність, однак ми також вважаємо, що це питання своєчасності має дві сторони однієї медалі, тому, що не зважаючи на певні плюси, все ж таки своєчасність це ще про доцільність і необхідність пройти певний етап (стадію) у цивільному процесі, тому поруч з тим, що вона прискорює певні дії, також можливо їх сповільнити, якщо це необхідно для з'ясування певних обставин, тобто отримати більш якісний результат процесу, його з'ясування досконалості, за яку несе відповідальність суд, наприклад зібрати докази, чи визвати нового свідка і т.д.

Значення цього завдання цивільного процесу розкривається для суду в її різноманітності поставлених питань, вміння суду розібратися і керувати процесом і його учасниками. Передбачаючи позитивне рішення спірного питання, законне та обґрунтоване, яке дозволяє не затягувати процесуальні дії і винесення самої судової постанови, яка буде різнитися по своєму матеріальному і процесуальному змісті між іншими справами.

Суд також має за увагу права та свободи учасників судового процесу, їх вимоги і своєчасно повинен відреагувати на поставлені перед ним правові рухи розгляду справи, досконалості та до сталості доказової бази, розуміння необхідності для розгляду конкретних процесуальних дій. Підкреслимо, що все це повинно бути бездоганним і відповідати покладеним строкам, які є фіксованими і зазначеними у законодавстві.

Таким чином, своєчасність її значення можна охарактеризувати, виходячи з всього переглянутого деякими характерними епітетами – це узгодженість, досконалість, доцільність, необхідність і розуміння строків при виконанні певних процесуальних дій, відповідальність за дотримання ведення процесуальних дій їх якість і розуміння значення для результату. Своєчасність, як одне з головних завдань цивільного судочинства впливає на всіх учасників розгляду, ставить їх в рамки відповідальності перед законом та результатом розгляду справи.

Список літератури:

1. Логінов О.А., Штефан О.О. Цивільний процес України: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 368 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України. Суми : ТОВ ВВП НОТІС, 2023. 256 с.
3. Римське цивільне право: практикум / Уклад. Лубко І. М., Попова Н.О. Черкаси : Видавництво ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 492 с.
4. Кройтор В.А. Принцип усності в цивільному судочинстві. *Право і безпека*. 2009. № 7. С. 144–151.
5. Дяченко С.В. Європейський принцип *case management* та необхідність його реалізації в цивільному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 133–135.
6. Васильєв С.В. Цивільний процес. Підручник. Київ : Алерта, 2019. 506 с.
7. Цивільний процес: навч. посіб. / За ред. К.В. Гусаров. Харків. : ТОВ «Оберіг», 2020. 229 с.
8. Кохаська М.Л. Принципи цивільного судочинства, які забезпечують своєчасність судового захисту. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 14–18.
9. Ясинюк М.М., Котвяковський Ю.О. Електронний суд у цивільному судочинстві України. *Приватне та публічне право*. 2023. № 1. С. 36–38.

References:

1. Loghinov O.A., Stefan O.O. Civil Procedure of Ukraine: Study Guide. Kyiv: Yurinkom Inter, 2012. 368 p.
2. Civil Procedural Code of Ukraine. Sumy: LLC VVP NOTIS, 2023. 256 p.
3. Roman Civil Law: Practical Guide / Compiled by Lubko I.M., Popova N.O. Cherkasy: Publishing House of Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky, 2017. 492 p.
4. Kroitor V.A. The Principle of Completeness in Civil Procedure. *Law and Security*. 2009. No. 7. P. 144–151.
5. Dyachenko S.V. The European Principle of Case Management and the Need for Its Implementation in Civil Procedure of Ukraine. *Legal Scientific Electronic Journal*. 2020. No. 8. P. 133–135.
6. Vasiliev S.V. Civil Procedure. Textbook. Kyiv: Alerte, 2019. 506 p.
7. Civil Procedure: Study Guide / Edited by K.V. Husarov. Kharkiv: LLC "Oberih", 2020. 229 p.
8. Kohatska M.L. Principles of Civil Procedure Ensuring Timeliness of Judicial Protection. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2018. No. 9, pp. 14–18.
9. Yasinok M.M., Kotvyakovskiy Yu.O. Electronic Court in Civil Procedure of Ukraine. *Private and Public Law*. 2023. No. 1, pp. 36–38.